

O NOUĂ FORTIFICAȚIE ROMANO-BIZANTINĂ ÎN NORDUL DOBROGEI — TOPRAICHIOI —

—Raport preliminar—

ANDREI OPAIȚ

The *Villa* from Niculitel presents an architectural concept specific to the Italic farms, in which the building extend themselves on three sides of a large court in front of which a simple wall, in which a large entrance gate was made, represents the façade. The plan of the Niculitel *Villa* brings out the simplicity and the self sufficiency. The owner, using the Roman building technique procedures, at the level and proportions of the country estate, adapted his farm to the existent natural surroundings and the necessities of revaluating his "praedium" 's resources subordinating him to an activity dedicated to the exchange (trade). The *Villa*'s simplicity derives from its functionality and not from the reduced material possibilities of the owner.

The inside structure of the farm, with large covered spaces, situated outside the living

space, the large quantity of sheep bones brought out from the excavations, the presence of the two cisterns, reflecting the increased necessities for drinking water, emphasizes as the author believes the prevalent pastoral character of the farm from Niculitel.

The investigations established two living stages, with a rebuilding stage at the end of the II-nd cen. A.D., and two destructions dated, in conformity with the monetary discoveries, around 170 and 250 A.D. The farm receives a specialized pastoral character in the second stage, when the amplification of the interior spaces, through the building of the northern annexes, is stated archaeologically. After the second destruction, that probably occured during the great invasion of the Goths led by *Kniva*, the farm from Niculitel is not reinhabited.

DER BERICHT BETREFFS DIE ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNGEN DIE IN "VILLA RUSTICA" AUS NÖRDLICHE RAND DES NICULITZEL DORFS (DER TULCEADISTRIKT) EFFECTUIEREN HABEN

(Zusammenfassung)

Zwischen 1972–1977 Jahren hat durch die systematischen und archäologischen Graben eine romanische Villa ergründet. Diese Villa ist nur eine Villa unter vier Villae welche sie im Herd der Niculitelorttschaft lokalisiert hat.

Während dieser Forschungen hat die Fläche, die seine Elementen die sozialekonomische Struktur und die chronologische Einrahmung des häuslicherisch Komplex festgesetzt.

Die *Villa* aus Niculitzel wird in die nördliche Gebiet einer Hochebene gesetzt. Auf diesem Hochebene hat die häusliche Niederlagen aus die frühe-romanische Epoche gelegt. Diese Aufbau war eine eckige Konstruktion mit der grössen Seiten (zu Nord und Süd) und mit der kleinen Seiten (zu Ost und Westen). Die grösse Seiten hatten die 220 romanische-Füsse (64,40 m) und die kleinen Seiten hatten 246 romanische Füsse (71,30 m). Diese Aufbau wurde auf die Mittelteil eines antische Weg orientiert. Der Weg flankierte mit der Haufen die von den romanische Völkerschaft des nahe Niederlagen erheben hat.

Die Bauwerk hat in Südost Ecke einen bewohnte Pavilion für das Personal des Gehöft. In die östliche Seite hat zwei Behältern und in Hauptzone hat einen innerliche Hof. Die innerliche Hof war in L-förmig die in Linkstreif gegen Südwesten wendete. Dort war die Eingang des Gehöft. Die Nördlicheseite des Hof war mit einem „Peristylum“ nur auf drei Zeiten umringt. Hinter des Peristylum waren die Wirtschaftsräume und die Viehstalltiere.

Die *Villa* aus Niculitzel darstellt eine baukünstlerisch Konzeption die sie eigen- ar-

tige italischen Gehöften ist. Diese Konstruktionen sich dehnen auf drei Seiten des grösse Hof aus. Vorne dieses Hof gibt es einfache Mauer wo eine grösse Eingang, die sie Fassade darstellt.

Das Plan der *Villa* aus Niculitzel demonstriert die Simplizität und die notwendige Objekten.

Der Besizergebrauchte die technische Verfahren des romanischen Konstruktionen. Aber adaptierte er diese Verfahren nach die vorhandene Bedingungen und nach die Notwendige der „Praedium“ verwerten kann. Der Besizer wollte der Praediumfläche für eine Wechselaktivität benützen. Die Simplizität der *Villa* herkommt aus seine Funktion.

Die innere Struktur des Gehöft mit die grösse und bedeckte Zwischenräume welche sie heraus den wohbar Raum gesetzt Waren, auch mit der grösse Kantidad von Rindknochen und mit den zwei Behälter, eine hirtliche Natur dieses demonstriert.

Die archäologische Forschungen haben Sie zwei bewohnte Etappen mit eine Rekonstruktionsphase am Ende des II-te U.Z. Jahrhundert und auch zwei Zerstörungen festgesetzt. Diese zwei Zerstörungen haben nach die Münzentdeckungen um 170–250 U.Z. Jahren fest gesetzt.

In zweite Etappe erhaltet das Gehöft ein besondere hirtliche Charakter wenn nördliche Wirtschaftsräume sich konstruiert wurden und wenn die innere Räume sich vergrössen wurden.

Nach zweite Zerstörung, in die grösse gotische Invasionszeit (in *Knivazeti*) wurde das Gehöft aus Niculitzel nicht gewohnt.

În toamna anului 1978 cu ocazia unor lucrări de terasare în punctul: „La podul Topraichioi“, (Pl. 2/1) au ieșit la iveală mai multe chiupuri și porțiuni din zidul unei construcții antice (Pl. 4/2).

Săpătura de salvare s-a efectuat în perioada 1 – 15 noiembrie în condiții atmosferice destul de precare. A fost identificată o nouă fortificație romano-bizantină înconjurată, așa cum rezultă din săpătura arheologică și din cercetările de suprafață, de o întinsă așezare extramuros.

Fortificația se află la 250 m vest de kilometrul 30 al D. N. Tulcea-Constanța, pe un mic promontoriu cu altitudinea medie de 10–12 metri (Pl. 1), apărat dinspre SE-E de o viroagă pe care în antichitate curgea probabil un riu, iar astăzi torenții phiviali. Înspre N și N-V panta este destul de abruptă și se termină în balta Topraichioi în timp ce spre vest și sud aceasta se îndulcește.

Au fost efectuate trei secțiuni de sondaj perpendiculare pe laturile de sud, vest și nord ale fortificației în timp ce traseul laturei de est a fost identificat doar prin două casete mici.

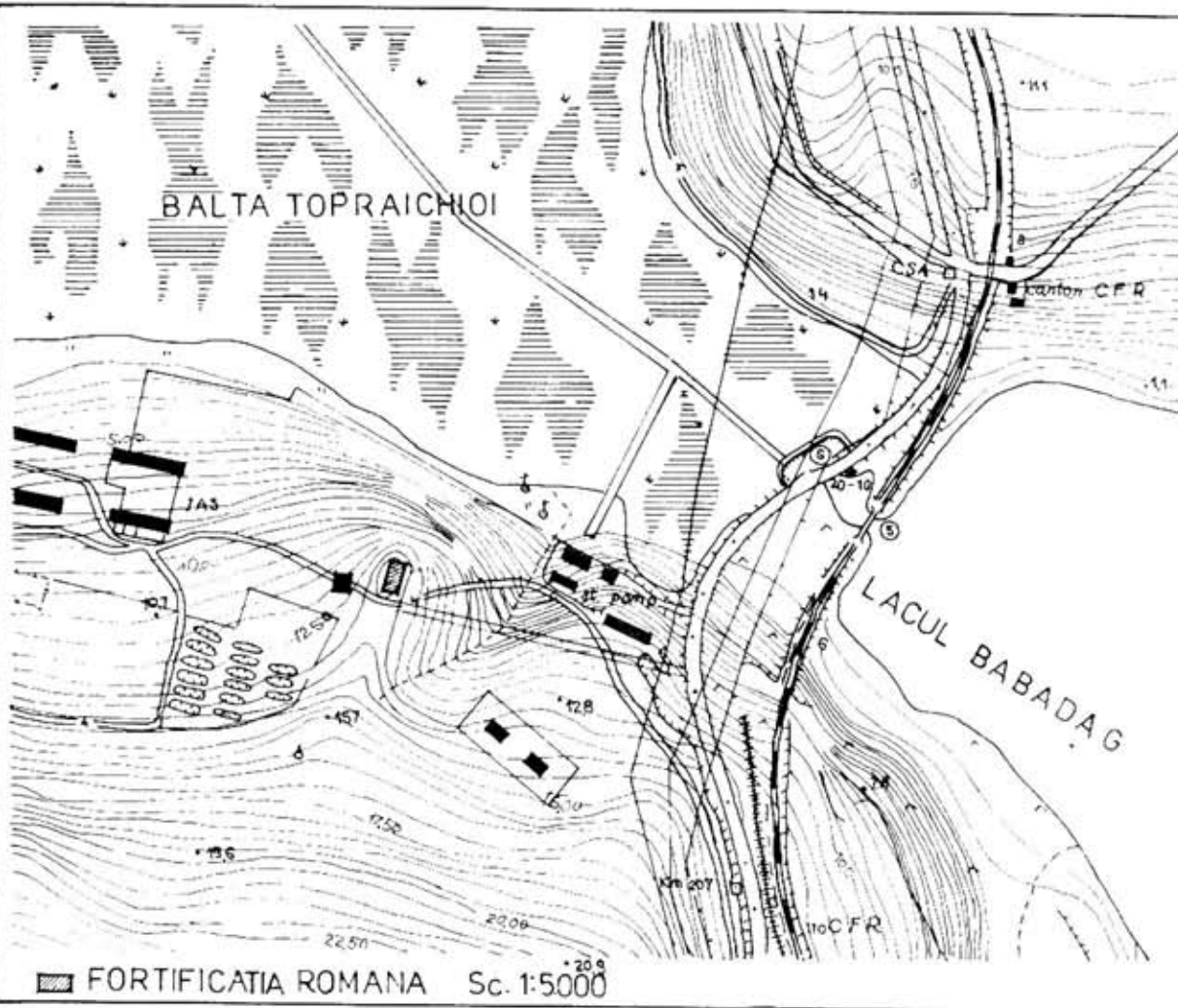
Trebuie menționat de la bun început că vegetalul a fost ras cu buldozerul, noi neșind dacă au fost distruse și ultimele nivele.

Prima secțiune (S₁) trasată perpendicular pe latura de sud a incintei, are dimensiunile de 5 × 1,50 m iar în adâncime s-a ajuns la 3,30 m.

Au fost surprinse cinci nivele care sînt numerotate de sus în jos în ordinea descoperirii, situația cea mai clară fiind prinsă lângă incintă.

Nivelul I apare la - 0,30 m, constă dintr-o lutuală galbenă pe el fiind căzute multe pietre, cărămizi și țigle fragmentare. Nivelul II este la - 0,40 m, are urme puternice de distrugere, multă cenușă și mortar roz.

Nivelul III, de culoare cenușie, apare la - 0,50 m. Pe el se observă foarte multe pietre, fragmente de chiup și de capac, de chiup din piatră cioplită. El nu este un nivel prea ferm conturat. La 2,50 m sud de incintă se observă resturile unui zid din piatră legată cu pământ care pare a proveni de la o locuință. Acesteia par să-i aparțină două nivele, ultimul fiind slab surprins. Funcționalitatea acestei locuințe extramuros credem că poate fi indicată de descoperirea unui chiup (*dolium*) de dimensiuni mari, specific secolelor IV–

PL. 1) PLAN DE SITUAȚIE SC. 1:5000

PL. 1 - TOPRAICHIOI, PLAN GÉNÉRAL (ECH. 1:5000)

TAF. 1) SITUATIONSPLAN, MASSSTAB 1:5000

VI p. Groapa chiupului perforază un strat de pământ brun, gros de cca. 0,60 cm - 0,80 m sub care urmează un pământ galben steril. De jur-împrejurul chiupului pentru fixarea lui s-a pus pământ galben. (Pl. 5/2).

Nivelul IV apare la -0,60 m adâncime, de culoare gălbuie, fiind surprins numai pe o suprafață de 0,90 m de la incintă. Pe el este căzut mult mortar roz.

Nivelul V are adâncimea de 0,75-0,80 m față de nivelul actual și apare pe aceeași întindere ca și nivelul superior, are culoarea gălbuie-cenușie, pe el fiind căzut de asemenea mult mortar. Sub el urmează un strat de pământ brun ce pare a fi vegetal antic după care apare pământul galben steril. (Pl. 5/3).

Atît nivelul IV cît și nivelul V se mărginesc înspre sud cu o groapă adîncă de cca. 1,50 m față de nivelele mai sus menționate și largă de cca. 2 m. Pămîntul de umplură din ea este de culoare neagră-cenușie. Umplerea gropii pare a se fi produs după distrugerea nivelului IV, zidulețul de piatră legată cu pămînt ce ține de N III fiind ridicat în umplutura gropii. Această groapă pare să provină tot de la un chiup care a fost seos sau probabil nu a mai fost amplasat aici.

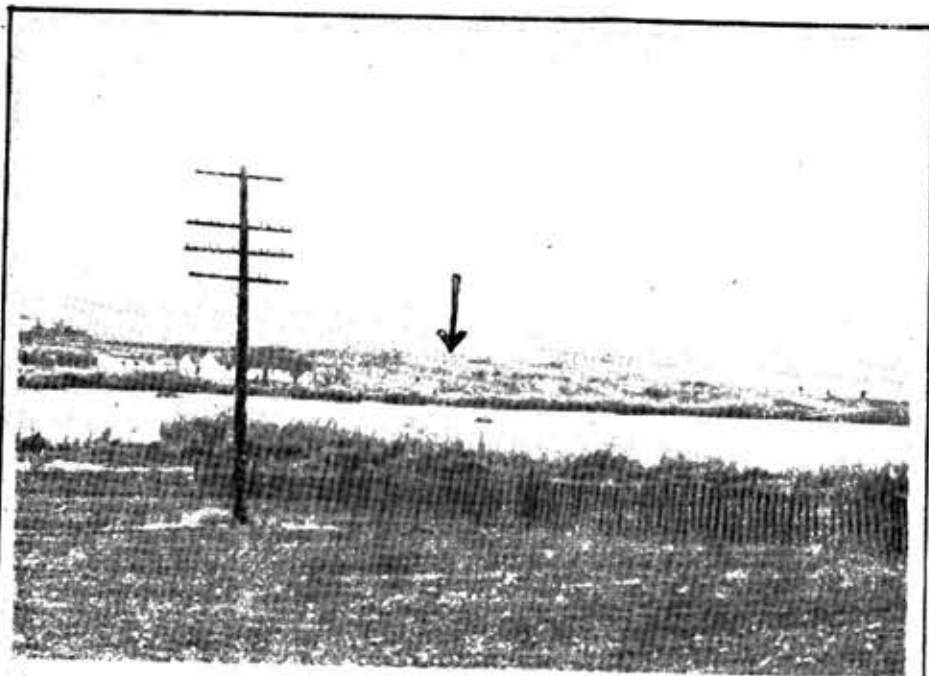
În afara acestor date stratigrafice, S_I a mai adus și unele precizări referitoare la tehnica constructivă a incintei. Eleuația zidului s-a păstrat, din cauza lucrărilor de nivelare, numai pe o înălțime de cca. 0,80 m. Paramentul este format din blocete de piatră de calcar, ce au dimensiunile de 0,40 x 0,20 m, frumos ecarisate la partea exterioară, legate cu mortar de culoare roz cu cărămidă pisată în compoziție. La 0,80 m de la plintă se observă un șir de pietre plate care înlocuiesc probabil cărămidzile și servesc la regularizarea asizelor. Spre deosebire de parament, emplectonul este format din pietre de diferite dimensiuni înecate într-o masă de mortar. Plinta este lată de 0,20 m și este realizată din pietre plate și foarte înguste. Fundația incintei ajunge pînă la 2,30 m și în compoziția ei se observă două elemente. Pînă la adîncimea de 0,80 m față de plintă, este alcătuită din pietre de mari dimensiuni, mortarul nepătrunzînd prea bine printre pietre. În continuare pietrele par a fi de dimensiuni ceva mai mici iar suprafața lor exterioară este acoperită, adeseori în totalitate de mortar. Cele două zone au fost notate cu A și B (Pl. 5/1).

Caseta C₁ a fost trasată în colțul de S-V al fortificației zonă care era puternic afectată de lucrările de nivelare astfel că ultimele nivele de viață nu au putut fi surprinse decît pe margini. Latura de est a casetei (Pl. 6/1) a fost trasată în prelungirea laturei estice a lui S_I, trecînd peste zidul de incintă lat de 3,40 m, puternic distrus de lucrările mai sus amintite. Dimensiunile casetei sînt de 7,40/4,40 m (Pl. 3; 7/1-2).

Situația stratigrafică din casetă completează datele oferite de S_I, existînd o corespondență între nivelele din C₁ și S_I. Primul nivel (N_I) apare la -0,15 m adîncime, are o culoare gălbuie cu dărîmături pe el. Fragmentele ceramice descoperite sînt atipice și puține la număr, nivelul fiind prins numai pe marginile casetei. Nu avem certitudinea că acest nivel ar reprezenta ultima manifestare de viață din fortificație, datorită nivelării moderne.

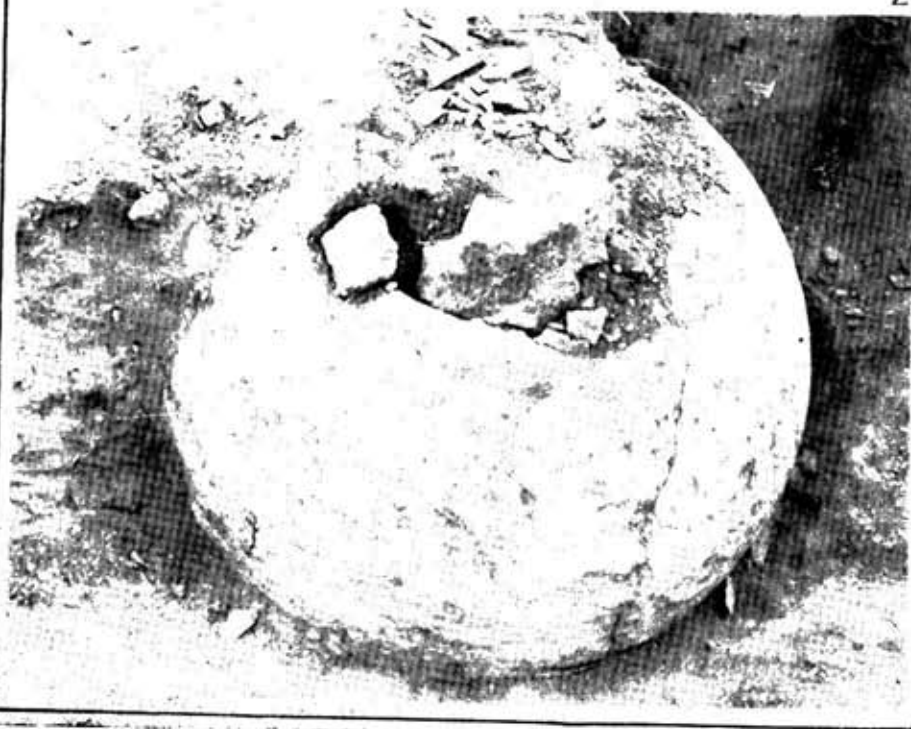
Nivelul doi (N_{II}) se află la adîncimea de -0,40 m și poartă urmele unui violent incendiu. Între N_I și N_{II} la -0,35 m pare a se observa un nivel intermediar, slab conturat și numai pe o mică porțiune, față de care avem rezerve. De nivelul doi pare să țină și un zid de mici dimensiuni, lat de cca. 0,50 m, din pietre legate cu pămînt orientat E-V, care apare în colțul de NE al casetei. El pare a se adosa unui zid de factură mai bună legat cu mortar orientat N-S. În interiorul acestei locuințe au apărut deocamdată tot două nivele, săpătura oprindu-se aici pe N_{II}, urmînd ca viitoare campanii să dezvelească complet acest edificiu. Fragmentele ceramice descoperite provin de la amfore și vesela de masă și oferă o încadrare cronologică destul de fermă. În interiorul colțului de locuință a apărut o farfurioară (Cat. nr. 5, Pl. 10/1, 12/1),¹ care pare să facă parte din forma 3 A a lui J. W. Hayes,² formă timpurie datată înainte sau în jurul anului 450 p. Aceasta apare împreună cu un fragment de strachină (Pl. 12/6) datată de Hayes între începutul și cel de al treilea sfert al secolului V p.³ Pentru o datare în secolul V se pronunță și un fragment de opaiț⁴ (Pl. 8/5). Fragmentele de amfore piriforme descoperite pe acest nivel au încă striurile mari, groase, drepte.⁵ Alături de acestea mai apare un tip de amforă mai rar întîlnit pînă acum (Cat. nr. 3; Pl. 9 bis/3; 9/2). Datarea sugerată de noi pentru acest nivel este între anii 420-440 p.

Nivelul al treilea (N_{III}) este situat la o adîncime de 0,70 m față de nivelul actual de călcare și constă dintr-o lutuală galbenă, groasă de 3-5 cm. Pe el se observă de asemenea urmele unui violent incendiu. Fragmentele unei farfurii ceramice (Cat. nr. 6;

1

2

2

**PL. 2) 1 — VEDERE GENERALĂ ASUPRA ZONEI ÎN CARE SE AFLĂ FORTIFICAȚIA
2 — DOLIUM DIN APROPIEREA FORTIFICAȚIEI**

PL. 2 — TOPRAICHIOL 1. VUE GÉNÉRAL SUR L'EMPLACEMENT DE LA FORTIFICATION.

2. DOLIUM PRÈS DE LA FORTIFICATION.

TAF. 2) 1 GESAMTANSICHT DER VON DER BEFESTIGUNGSANLAGE EINGENOMMENEN ZONE

2 — DAS NEBEN DER BEFESTIGUNGSANLAGE GEFUNDENE VORRATSGEFÄSS (DOLIUM)

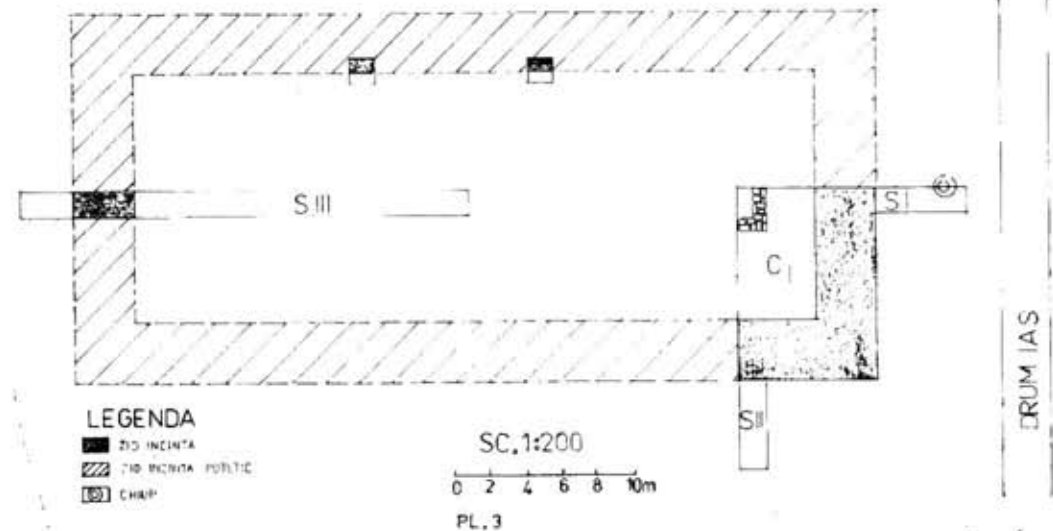
PL. 11/1) descoperite pe acest nivel, este datată de Hayes⁶ la sfârșitul secolului IV p. Analogia cu exemplarul lui Hayes nu este însă perfectă de aceea credem că la noi exemplarul este evoluat. Cele două tipuri de amforă ce apar pe acest nivel sînt binecunoscute și caracteristice pentru secolele IV - V. Una are o formă de barduf (Cat. nr. 1; Pl. 9 bis/1, 9/1) fiind întâlnită și în alte locuri din Dobrogea⁷, cu analogii și la Athena unde este datată la sfârșitul secolului IV⁸. A doua amforă (Cat. nr. 2; Pl. 9 bis/2, 11/3) este specifică și ea secolului V p.⁹ Datarea sugerată pentru acest nivel este primul sfert al secolului V p.

Nivelul al patrulea (N_{IV}) este de culoare cenușie și are și el urme de distrugere violentă. De acest nivel ține o groapă de formă dreptunghiulară (1,10/0,50 m) ce apare în apropierea locuinței (Pl. 7/2). Împrejurul ei s-au surprins și gropile de la trei pari. Groapa conținea multă ceramică cu urme de ardere secundară și o monedă de la Arcadius¹⁰ (a. 395 - 408) (Cat. nr. 11; Pl. 8/2 a-2 b). Un fragment de farfurie (Cat. nr. 7; Pl. 11/2) ce apare pe acest nivel este încadrat de Hayes¹¹ în aceeași perioadă și grupă cu farfuria

PL. 3) PLANUL FORTIFICAȚIEI

PL. 3 — TOPRAICHIOL. PLAN DE LA FORTIFICATION

TAF. 3) GRUNDRISS DER BEFESTIGUNGSANLAGE

3

PL. 3

PL. 4) 1 — LATURA DE NORD A FORTIFICAȚIEI
2 — COLȚUL DE S—V AL FORTIFICAȚIEI ÎNAINTE DE ÎNCEPEREA SĂPĂTURII

PL. 1 — TOPRAICHIOL 1 — LE CÔTÉ NORD DE LA FORTIFICATION
2 — LE COIN S-O DE LA FORTIFICATION, AVANT DES FOUILLES.

TAF. 4) 1 — NORDSEITE DER BEFESTIGUNGSANLAGE

2 — SÜD-WESTECKE DER BEFESTIGUNGSANLAGE VOR DEM GRABUNGSANFANG

de pe N_{III}, adică în jurul anului 400 p. Fragmentele de amfore descoperite deși sînt în număr mare sînt atipice astfel că evităm să ne pronunțăm. Datarea sugerată de noi acestui nivel este sfîrșitul sec. IV și începutul sec. V p.

PL. 5) 1 — FUNDATIA LATURII DE SUD

2 — SECȚIUNEA 1

3 — DETALIU AL PERETELUI ESTIC AL LUI S 1

PL. 5 — TOPRAICHIOL 1 — LA FONDÉMENT DE CÔTÉ SUD

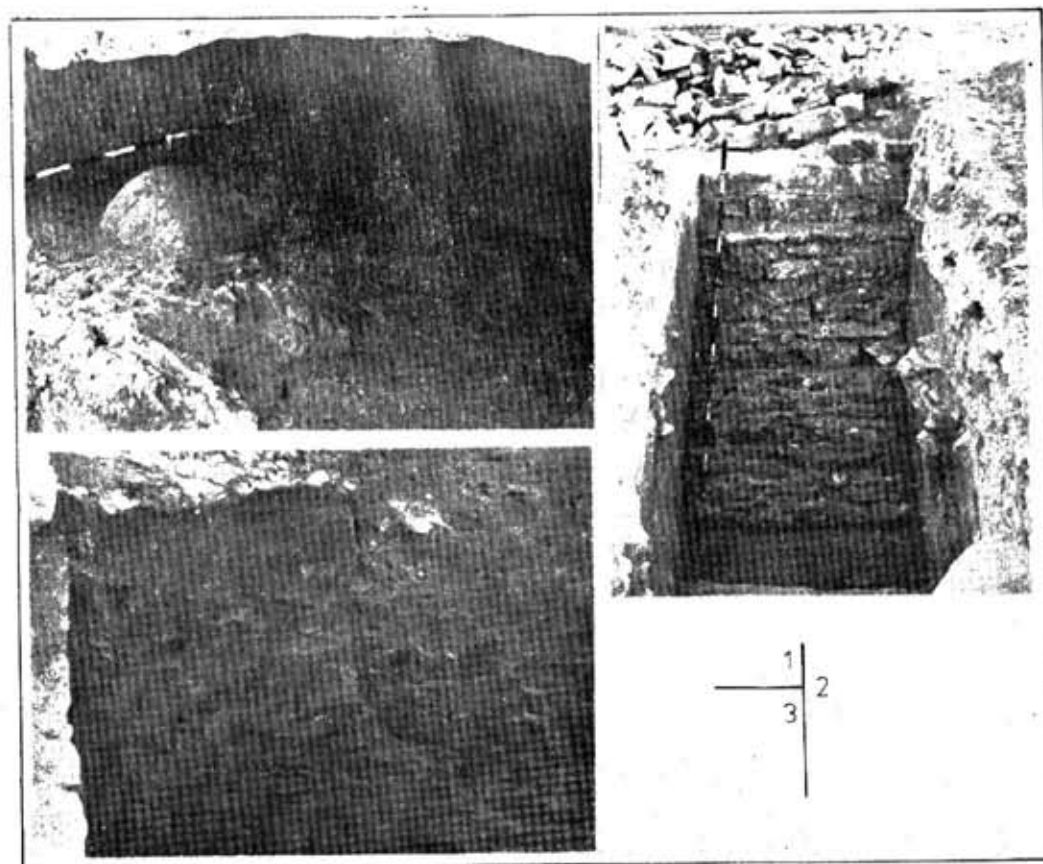
2 — SECTION 1-ÈRE

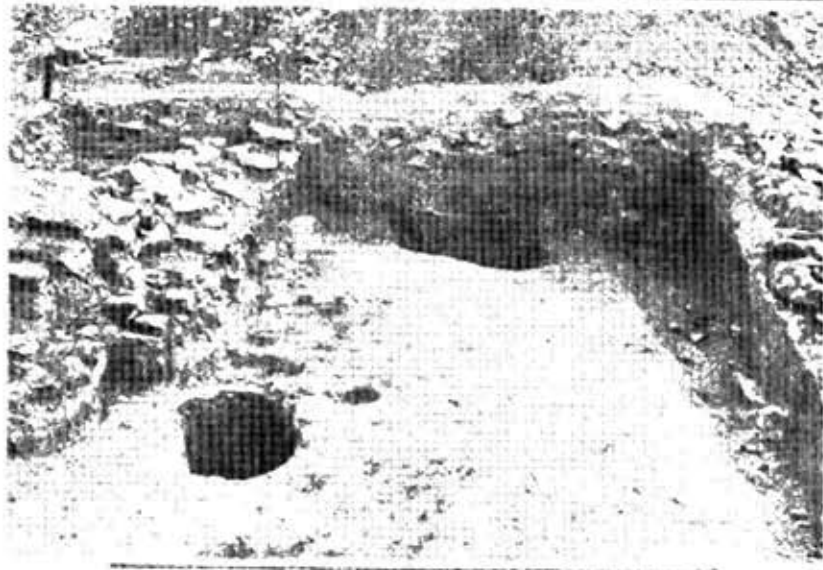
3 — DETAIL DU PROFIL EST DE LA S 1

TAF. 5) 1 — FUNDAMENT DER SÜDSEITE

2 — SCHNITT 1

3 — AUSSCHNITT DER OSTWAND DES SCHNITTES S 1

1

2

6

PL. 6) 1 — CASETA I (VEDERE DINSPRE VEST)

2 — SECȚIUNEA II ȘI CASETA I (VEDERE DINSPRE VEST)

PL. 6 — TOPRAICHIOL. 1 — CASSETTE I-E (VUE DE LOUEST)

2 — SECTION II-E ET CASSETTE I-E (VUE DE LOUEST)

TAF. 6) 1 — KASSETTE I (WESTANSICHT)

2 — SCHNITT II UND KASSETTE I (WESTANSICHT)

Nivelul al cincilea (N_V) este se pare, nivelul constructiv al fortificației. Apare la cea. —0,90 m este de culoare gălbuie și conține un strat de mortar așezat uniform pe tot nivelul. Pe latura de est s-a surprins parțial o groapă circulară ce conținea foarte puține

PL. 7) 1 — CASETA I (VEDERE DINSPRE SUD)

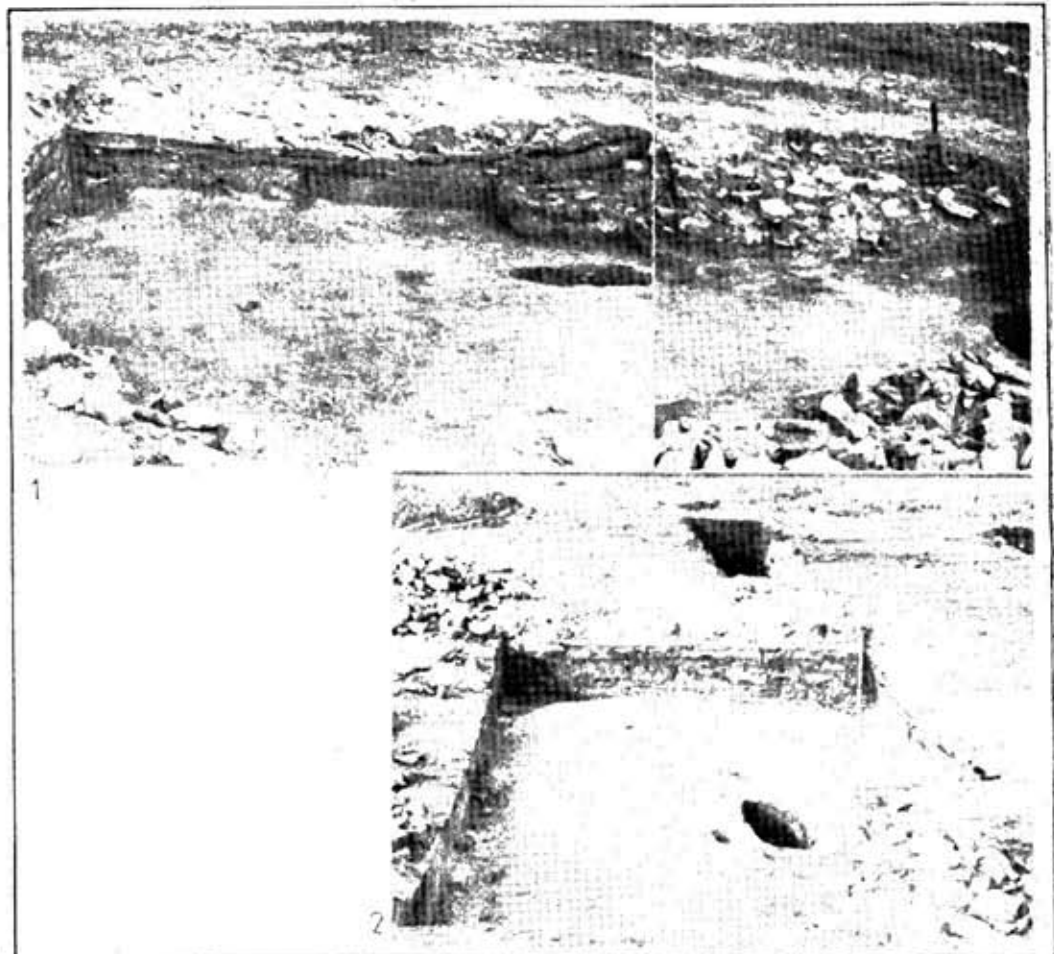
2 — CASETA I (VEDERE DINSPRE EST)

PL. 7 — TOPRAICHIOL. 1 — CASSETTE I-E (VUE DE SUD)

2 — CASSETTE I-E (VUE DE LEST)

TAF. 7) 1 — KASSETTE I (SÜDANSICHT)

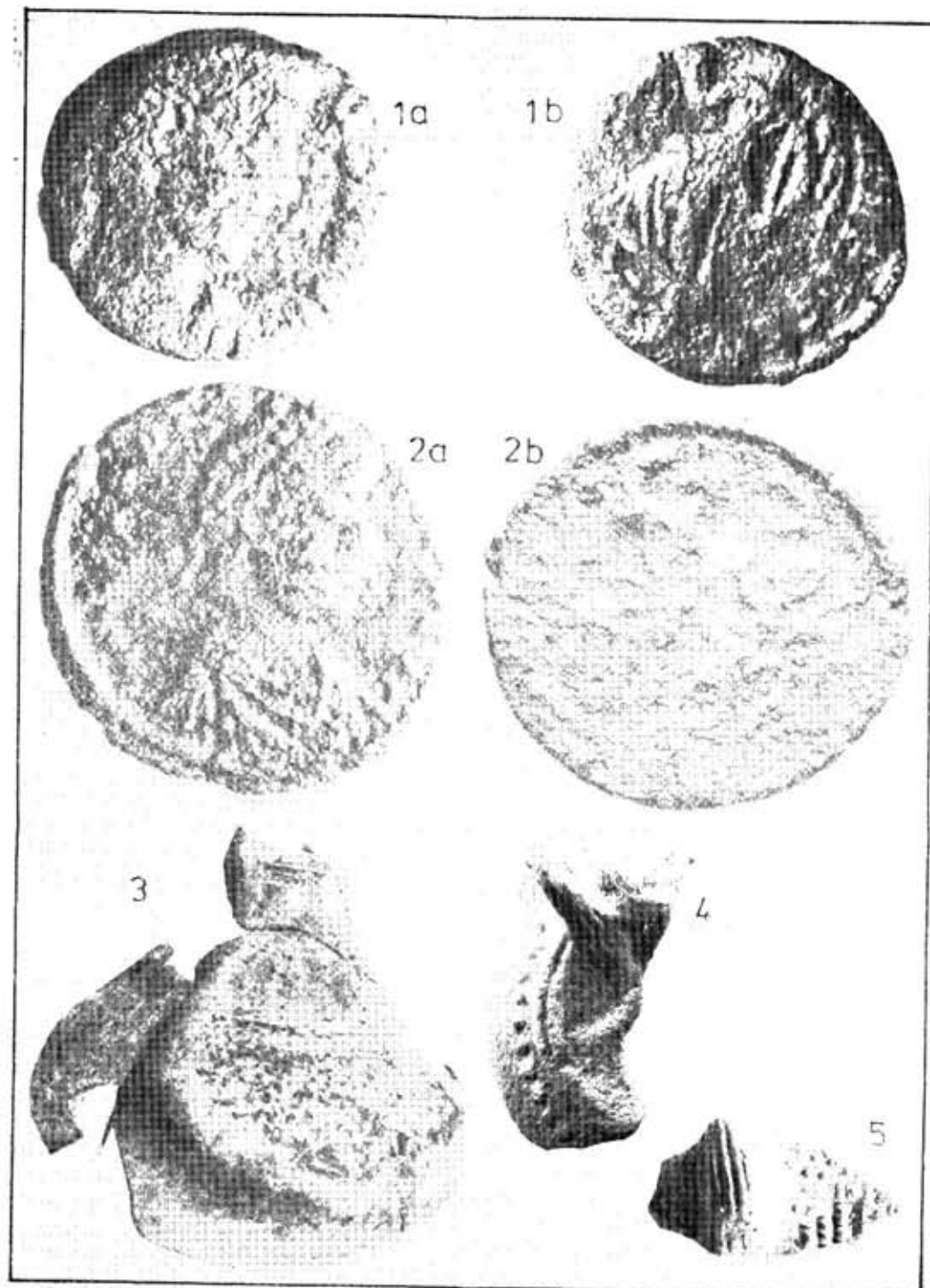
2 — KASSETTE I (ÖSTANSICHT)

1

2

7

fragmente ceramice. Pe o porțiune lată de 0,50 m de-a lungul zidului de incintă se observă un mic șanțuleț adânc de 0,10 m ce pare a proveni de la șanțul de fundație a incintei. Nivelul se datează printr-o monedă de la Valens (a. 366-375) (Cat. nr. 10; Pl. 8/la 1b), descoperită în stratul de mortar de pe nivel. Fragmentele ceramice descoperite sînt foarte puține, nivelul prezentîndu-se sub acest aspect „foarte curat”.

Secțiunea a doua (S_{II}) a fost trasată perpendicular pe latura vestică a fortificației, are dimensiunile $5 \times 1,50$ m, peretele nordic al acestuia fiind o continuare a peretelui nordic al casei 1 (Pl. 6/2). Primul nivel (N_I) apare la $-0,80$ m, fiind de culoare galben cenușie. Acesta are o ușoară pantă către capătul vestic al secțiunii unde apare la -1 m. Nivelul al II-lea apare lângă incintă la $-0,90$ m și la $-1,20$ m în capătul vestic al lui S_{II} . La 1,50 metri distanță spre vest de la incintă nivelul capătă o culoare neagră-măzărăoasă. Fragmentele ceramice descoperite pe cele două nivele sînt atipice și puține la număr.

Secțiunea a treia (S_{III}) care a urmărit să surprindă latura nordică a fortificației are dimensiunile $25 \times 1,50$ m (Pl. 4/1). Peretele estic al lui S_{III} se află în continuarea laturii de est a lui S_I-C_I . În viitoarea campanie noi dorim să realizăm un singur profil N-S prin unirea lui S_{III} cu C_I . Timpul limitat avut la dispoziție nu ne-a permis să adîncim această secțiune, determinîndu-ne să ne oprim pe primul nivel întilnit, precum și la identificarea laturii de nord a fortificației. S-a putut constata că această latură apare la distanța de 38 m față de latura sudică surprinsă în S_I-C_I lățimea incintei în acest punct fiind de 3,30 m (Pl. 3).

O altă observație se referă la gravitatea distrugerilor moderne care au afectat puternic jumătatea nordică a fortificației.

Pentru identificarea laturii estice am mai practicat în scurtul timp de care mai dispuneam, două casețe mici de $1 \times 1,50$ m care ne-au confirmat ceea ce se observa la suprafața terenului, lama bulldozerului reușind să contureze destul de bine traseul incintei. S-a constatat așadar că latura estică se află la o distanță de 14 m față de cea vestică (Pl. 3).

Casetă practică la 25 m sud de fortificație cu dimensiunile $3 \times 2,50$ m a salvat un chiup de mari proporții. (Pl. 2/2). Cu această ocazie au fost surprinse două nivele N_I la $-0,40$ m și N_{II} la $-0,60$ m. Cel mai bogat în ceramică s-a dovedit a fi primul nivel, încadrat pe baza unui fragment de strachină¹² în ultimul sfert al secolului al V-lea. (Pl. 12/3). Un fragment de opaiț (Cat. 9; Pl. 8/4) apărut pe N_{II} îl datează în prima jumătate a sec. V p.¹³.

PL. 8) 1 — MONEDA VALENS; A) AVERS; B) REVERS

2 — MONEDA ARCADIUS; A) AVERS; B) REVERS

3 — FRAGMENT ULCIOR CU GLAZURĂ VERDE

4 — FRAGMENT OPAIȚ (SEC. V p.)

5 — FRAGMENT OPAIȚ (SEC. V p.)

PL. 8) TOPRAICHIOL I MONNAIE DE VALENS; A) AVERS B) REVERS

2) MONNAIE D'ARCADIUS; A) AVERS B) REVERS

3 — FRAGMENT DE CRUCHE À GLAZURE VERTE

4 — FRAGMENT DE LAMPE (SEC. V. P.)

5 — FRAGMENT DE LAMPE (SEC. V P.)

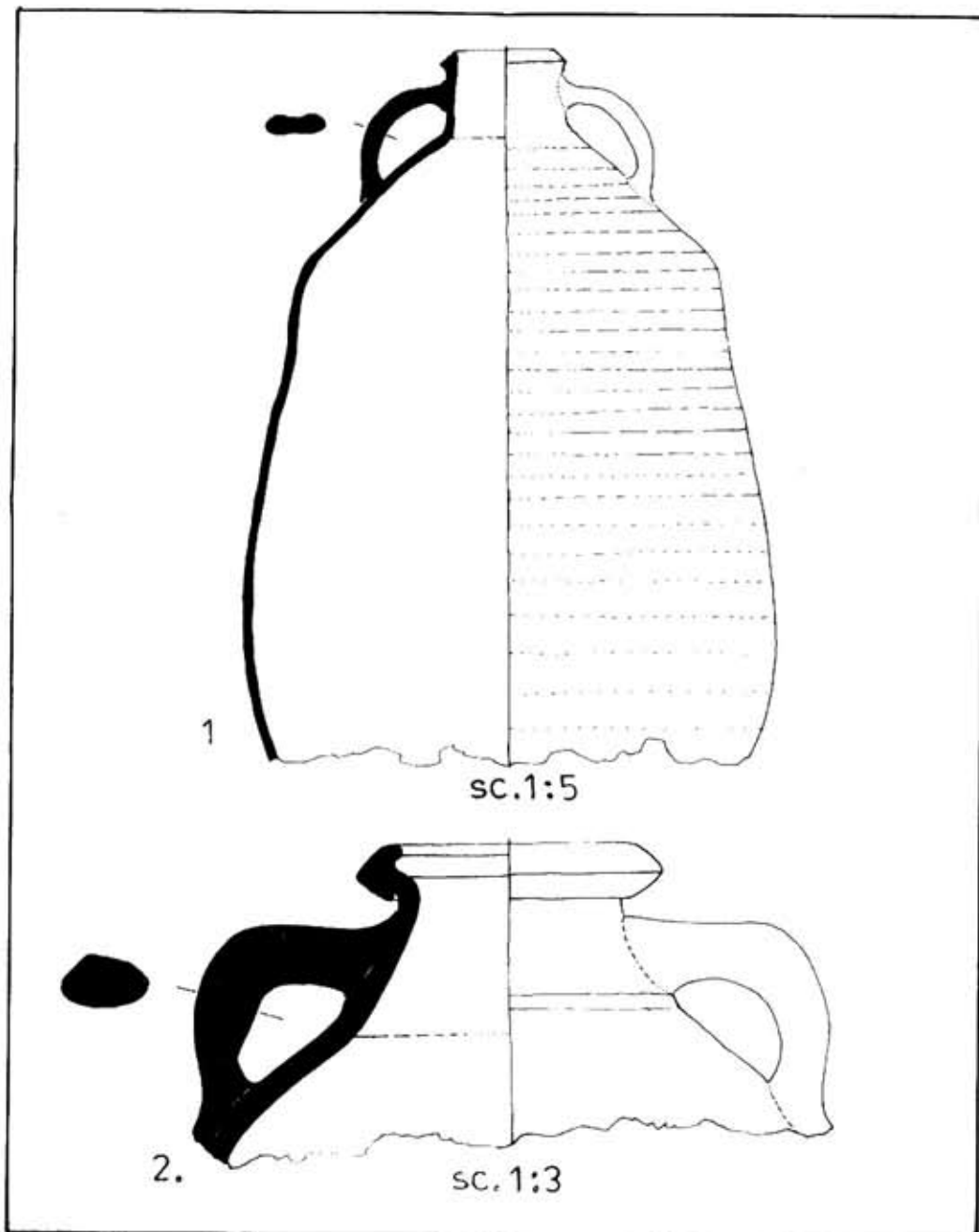
TAF. 8) 1 — VALENSMÜNZE; A. — OBERSEITE, B. — RÜCKSEITE

2 — ARCADIUSMÜNZE; A. — OBERSEITE; B. — RÜCKSEITE

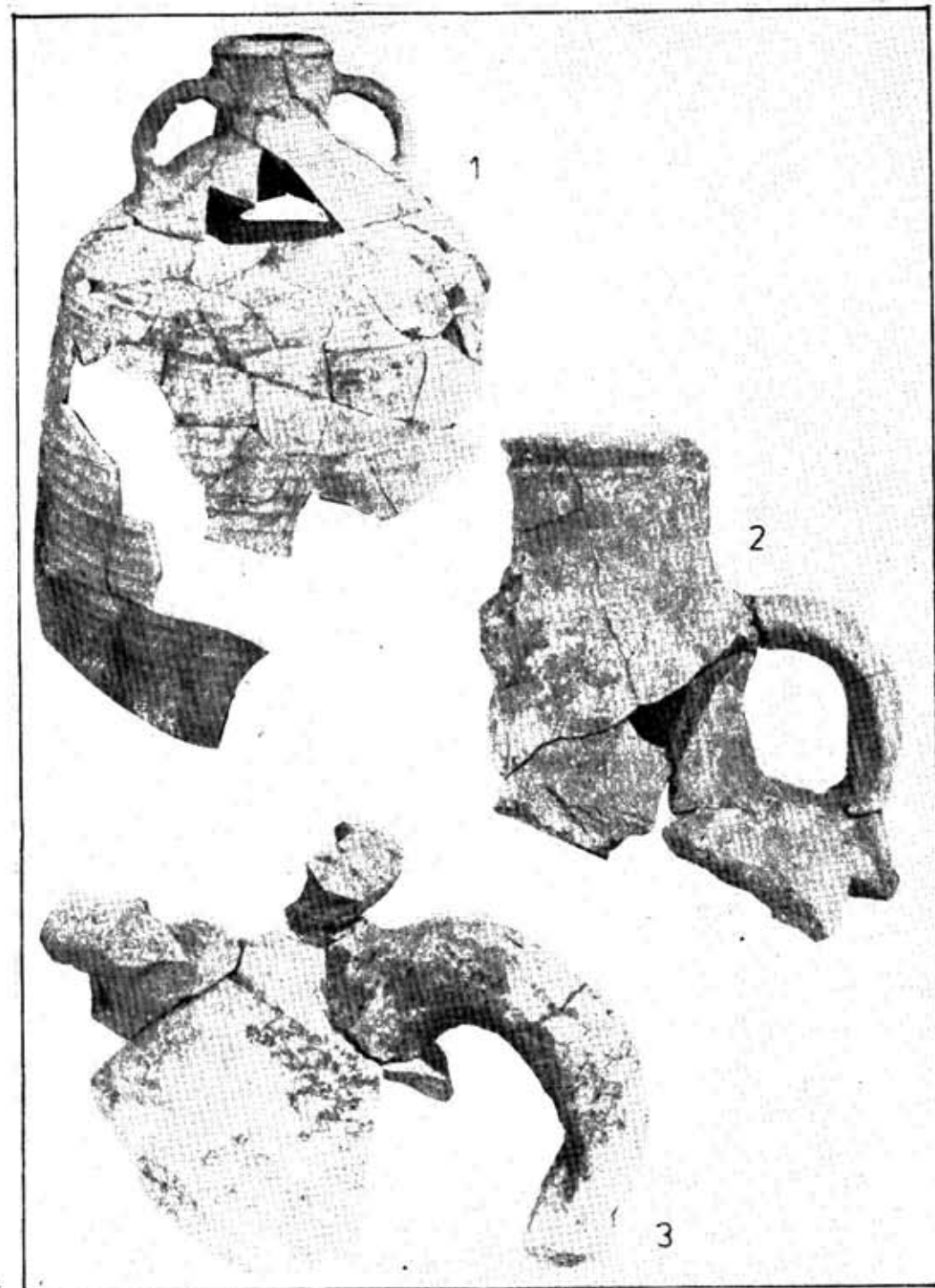
3 — BRUCHSTÜCK EINES GRÜNGLASIERTEN KRUGES

4 — BRUCHSTÜCK EINER TONLAMPE (V. JH.)

5 — BRUCHSTÜCK EINER TONLAMPE (V. JH.)

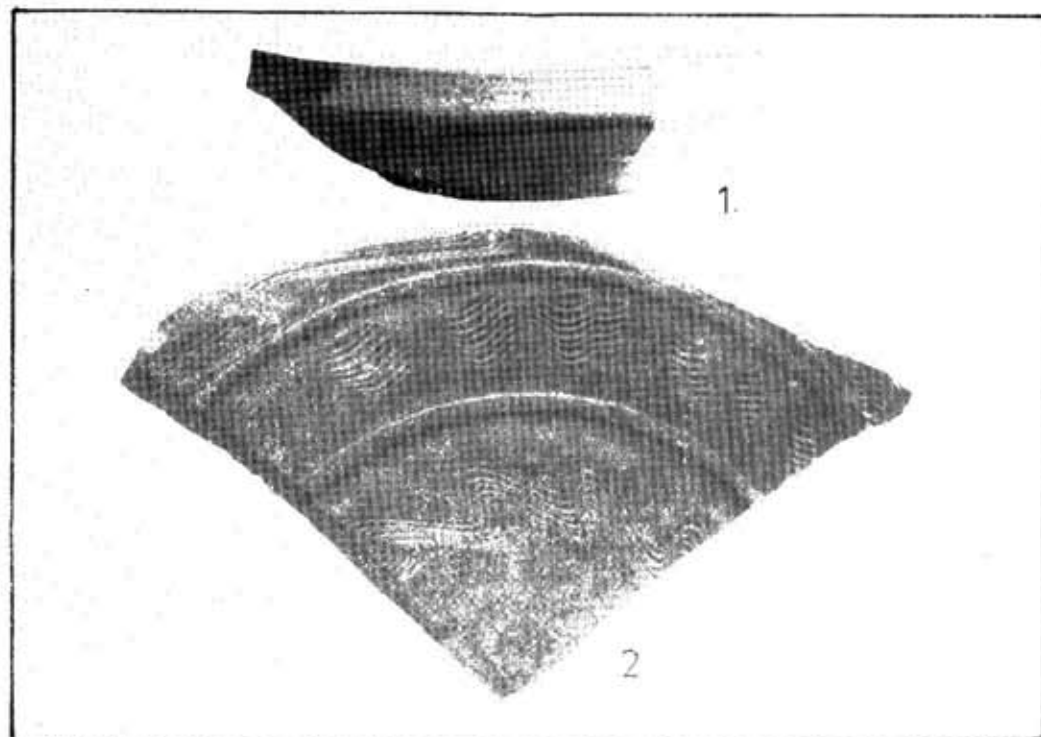

PL. 9) 1 — AMFORĂ — PRIMUL SFERT AL SEC. V p. 2 — AMFORĂ — MIJLOCUL SEC. V. p. (SC. 1:3) PL. 9 TOPRAICHIU — 1. AMPHORE (PREMIER QUART DU V SIÈCLE P.) 2. AMPHORE (MILIEU DU V-E SIÈCLE P.) ECH. 1:3. TAF. 9) 1 — AMPHORE — ERSTES VIERTEL DES V. JH. 2 — AMPHORE — MITTE DES V. JH.

Alături de aceste fragmente ceramice apar și resturi din anfore piriforme decorate cu striuri mari și orizontale, care împreună cu chiupul ne întăresc convingerea că avem de-a face cu un spațiu de depozitare.

Nu avem siguranța că N_1 reprezintă ultimul nivel de viață deoarece lucrările moderne au distrus și aici stratul superior.

11

PL. 10) 1 — FARFURIE — MIJLOCUL SEC. V p.

2 — BAZĂ DE PLATOU — PRIMUL SFERT AL SEC. V p.

PL. 10 — TOPRAICHIOI — 1. ASSIETTE (MILIEU DU V-E SIÈCLE P.)

2. BASE DE PLAT (PREMIER QUART DU V-E SIÈCLE P.)

TAF. 10) 1 — TELLER — MITTE DES V. JH.

2 — BASIS EINER PLATTE — ERSTES VIERTEL DES V. JH.

PL. 11) 1 — FARFURIE — PRIMUL SFERT AL SEC. V p. (SEC. 1:3)

2 — FARFURIE — PRIMUL SFERT AL SEC. V p. (SC. 1:3)

3 — AMFORĂ — PRIMUL SFERT AL SEC. V p. (SC. 1:3)

PL. 11 — TOPRAICHIOI — 1-2. ASSIETTES PREMIER QUART DU V-E SIÈCLE P.)

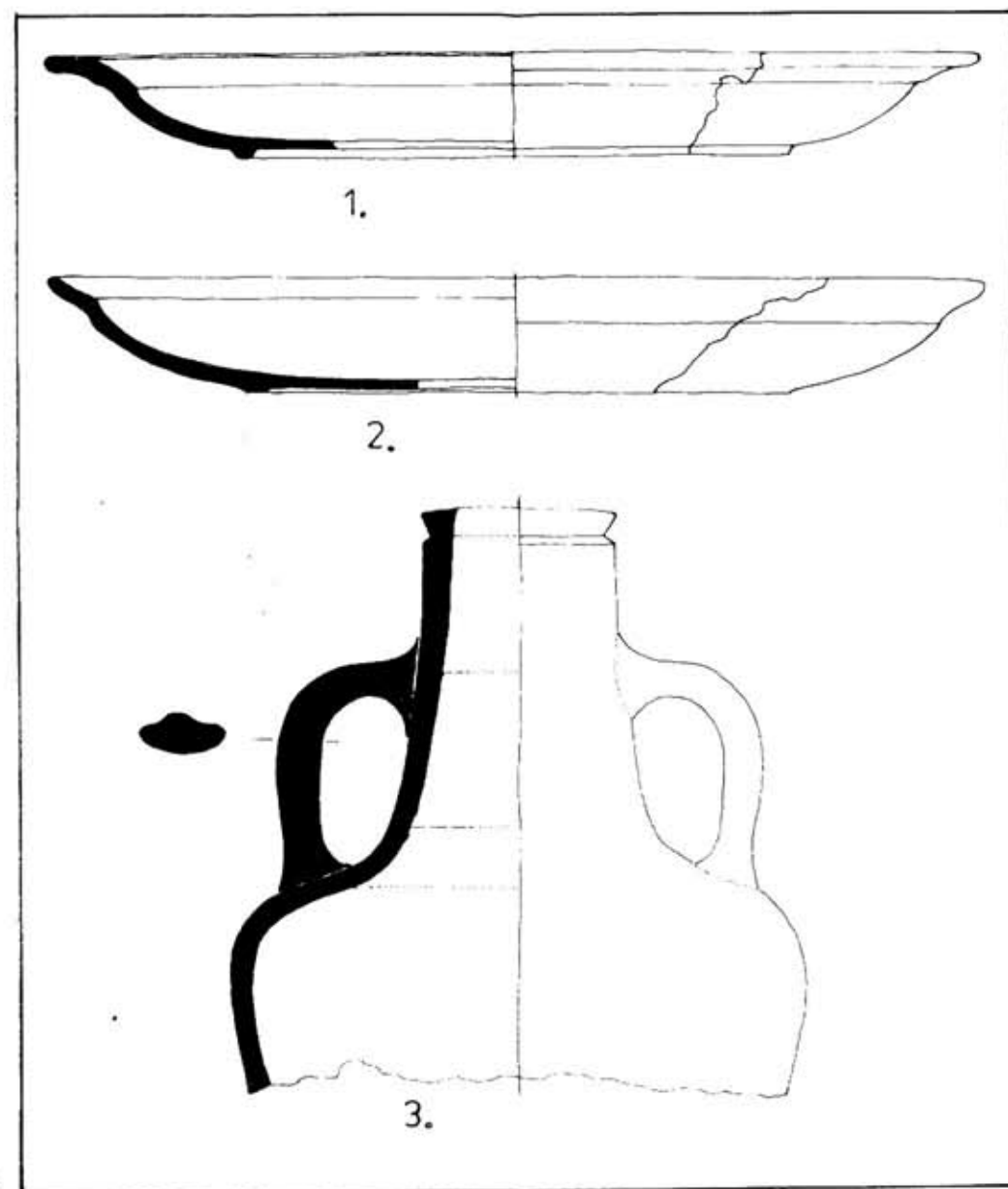
3. AMPHORE (PREMIÈRE QUART DU V-E SIÈCLE P.) ECH. 1:3

TAF. 11) 1 — TELLER — ERSTES VIERTEL DES V. JH. (MASSSTAB 1:3)

2 — TELLER — ERSTES VIERTEL DES V. JH. (MASSSTAB 1:3)

3 — AMPHORE — ERSTES VIERTEL DES V. JH. (MASSSTAB 1:3)

Resturile osteologice descoperite în cadrul săpăturilor de salvare, deși puține la număr, întregesc cât de cât datele preliminare care le avem despre acest sit¹⁴. S-a stabilit astfel că acestea provin de la: pești de mari dimensiuni (două fragmente de operculae); bovine domestice (două falange); porci domestici (patru fragmente — ce provin de la doi indivizi diferiți dintre care unul eam de un an și jumătate iar alți doi — maturi); două frag-

12

mente de cal ce provin probabil de la același individ; un fragment de cerb reprezentat printr-un rest de metatars.

★

Săpătura de salvare deși de scurtă durată și amploare, ne permite să prezentăm unele concluzii, multe doar simple ipoteze de lucru ce probabil vor fi verificate în viitor.

Necunoscută pînă în prezent în literatura de specialitate, fortificația din punctul Topraichioi vine să ne întregescă cunoștințele despre sistemul defensiv al Scythiei Minor. Data construirii ei pare să fie indicată de moneda Valens de pe nivelul V al lui C₁. Deși o simplă ipoteză deocamdată, faptul nu credem că poate să surprindă pe specialiști, știind fiind că acest împărat construiește unele cetăți și repară drumuri. Izvoarele literare și epigrafice numesc două fortificații Gratiana și Valentiniana¹⁵. Dacă prima a fost localizată la Gîrlieciu, a doua a rămas neidentificată fiind căutată printre cetățile Pontului Euxin la nord sau la sud de Tomis¹⁶ ori pe drumul dintre Tropaeum și Noviodunum¹⁷, drum pe care este situată și fortificația recent descoperită. Aspectul îngrijit al construcției ne face să credem că a fost ridicată într-o perioadă de relativă liniște care, în cazul că acceptăm ipoteza ridicării acesteia în timpul lui Valens, trebuie căutată imediat după încheierea păcii din anul 369¹⁸.

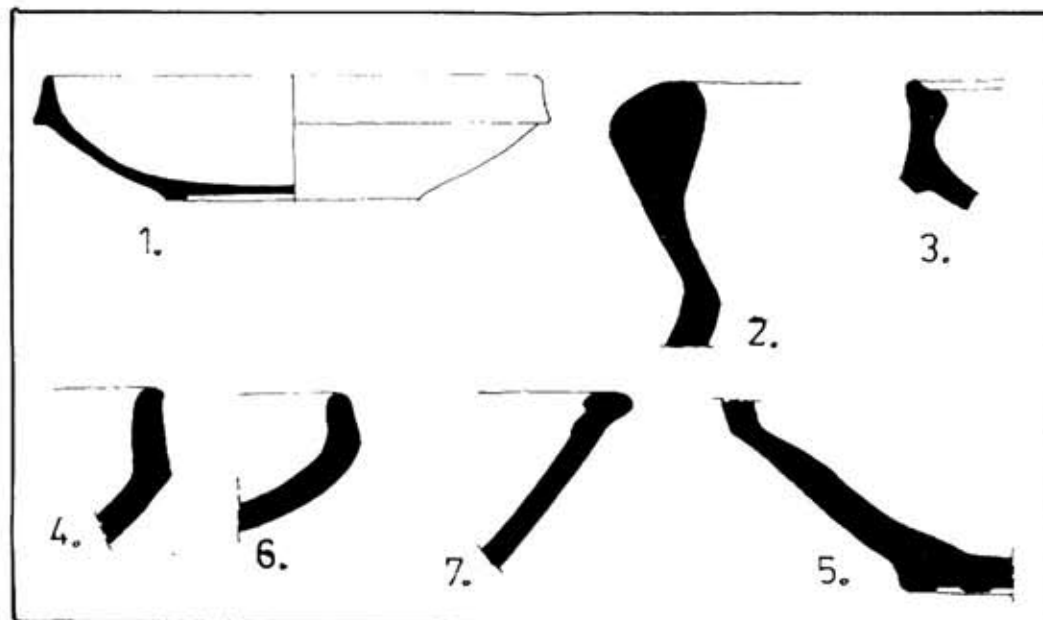
Amplasarea fortificației în acest punct corespundea desigur unor necesități strategice și economice. Aici este foarte probabil că exista un pod peste actuala baltă Topraichioi la fel ca și la Enisala¹⁹, pod care trebuia supravegheat deoarece așa cum pe la Enisala trecea drumul de pe coasta de vest a Pontului Euxin pe la Topraichioi trecea drumul median al Dobrogei. Tot de aici trebuie să fi plecat probabil și *semita* care mergea spre vest prin defileul Taiței care separă de o parte Munții Măcinului și dealurile Niculițelului de Podișul Babadagului, drum care nu a fost figurat pe harta Dobrogei antice a lui V. Pârvan²⁰.

La întocmirea hărții din prezentul articol, care este desigur ipotetică noi nepunîndu-ne să analizăm aici drumurile antice din Dobrogea, am ținut seama și de harta dată de L. Hollenstein²¹ bazată pe cartarea descoperirilor de stîlpi miliari.

O argumentare a drumului antic prin defileul Taiței credem că oferă și prezența castrului de pe dealul Consul, în apropierea comunei Izvoarele (Filimon - Sirbu)²² care, prin tehnica sa de construcție, pare a se plasa tot în epoca romană timpurie. În vecinătatea fortificației, peste Taița, din așezarea rurală de aici, am scos în anul 1974 două chiupuri datate cu moneda Valens²³. În continuare, spre vest, drumul pare să fi fost apărat de fortificația de la Horia (Ortaichioi), care pe vremea lui Pârvan încă se mai vedea²⁴ dar care azi a dispărut. Este foarte probabil ca și această ultimă fortificație să fie de epocă romană timpurie²⁵. Prezența fortificațiilor timpurii pe acest drum relevă importanța acestuia în cadrul sistemului defensiv roman timpuriu, el fiind utilizat desigur și în perioada timpurie, împărății secolului IV completînd și definitivînd cu aceste mici fortificații un sistem defensiv conceput și creat încă din secolul II p.

În vecinătatea fortificației cercetările de suprafață au identificat urmele unei locuiri extramuros ce pare să dovedească că avem de a face aici cu o însemnată așezare de limitanei²⁶.

Nivelele identificate prin acest sondaj documentează o viață neîntreruptă pe durata întregului secol V p., confirmînd unele evenimente istorice care încep a se face cunoscute prin săpăturile arheologice și interpretările istorice tot mai minuțioase și corecte²⁷. Ceramica descoperită vine să întregescă de asemenea unele lacune în acest domeniu pentru perioada romano-bizantină. Apar forme și motive ornamentale (Pl. 10/2) care nu se întîlnesc în categoria Late Roman C a lui Hayes²⁸ pentru vesela de masă. Această

13

PL. 12) 1 — FARBURIE — MIJLOCUL SEC. V, p. (SC. 1:2)

PL. 12) TOPRAICHOI — 1. ASSIETTE (MILIEU DU V-E SIÈCLE P.) ECH. 1:2

TAF. 12) 1 — TELLER — MITTE DES V. JH.

veselă apare în proporție redusă deocamdată deoarece nu a fost încă dezvelită locuința ce pare a exista în centrul fortificației. Amforele sînt categoria ceramică cea mai numeroasă. Tipul de amforă cel mai bine reprezentat cantitativ este acela al amforei piriforme cu striuri paralele, groase, drepte care încă nu se vălurese²⁹. Cu tot stadiul incipient al cercetărilor acestui sit se pare că tipul acesta începe a fi mai abundent abia pe nivelele II și I.

Importanța și complexitatea datelor aduse de sondajul practicat în fortificația de la Topraichioi, motivează continuarea săpăturilor prin practicarea unor noi sondaje și dezvelirea în suprafață a obiectivului. Sperăm să realizăm astfel o valorificare științifică, muzeistică, și turistică a acestei noi stațiuni arheologice.

CATALOGUL PRINCIPALELOR DESCOPERIRI

1. Amforă (Pl. 9/L. 9 bis/1) — argilă cenușie-bej, foarte fină, angobă proprie. Urme de dipinti pe umăr. Restaurată, lipsă bază. Dimensiuni: Diametrul gurii (Dg) — 8,5/6 cm
Diametrul tortiții (Dt) — 4/1,3 cm
Diametrul maxim (Dm) — 37 cm
Înălțime păstrată (Ip) — 50 cm
Descoperită în C₁ pe N_{III}, Muzeul Deltei Dunării (MDDT), nr. inv. 4523

2. Amforă (Pl. 9 bis/2, 11/3) — argilă cărămizie, dură, angobă proprie. Se păstrează partea superioară. Dimensiuni: Dg — 8/5 cm; Dt — 3,7/2,2 cm; Ip — 23 cm
Descoperită în C₁ pe N_{III} MDDT, nr. inv. 4537
3. Amforă (Pl. 9 bis/3, 9/2) — argilă galbui, fină, dură, angobă proprie. Se păstrează gura, gîtul și o toartă.

Dimensiuni: Dg = 12,5/9 cm; Dt = 3,5 cm; Ip = 13 cm.

Descoperită în C₁ pe N_{II}; MDDT, nr. inv. 4536.

4. Ulei (Pl. 8/3) — argilă cenușie, fină, glazură verde la exterior. Lipsă gîtul, parte din corp și baza.

Dimensiuni: D = 18 cm; Ip = 16 cm. Descoperită în C₁ pe N_{III}; MDDT, nr. inv. 4545.

5. Farfurie (Pl. 10/1, 12/1) — argilă cărămizie, fină, vopsea roșie la exterior și interior.

Dimensiuni: Dg = 13,5 cm; Diametru bază (Db) = 6,7 cm.

Descoperită în C₁, interior locuință pe N_{II}; MDDT, nr. inv. 4524.

6. Farfurie (Pl. 11/1) — argilă brună-cărămizie, vopsea roșie-brună la interior și exterior, urme de ardere secundară; profil complet, nerestaurată.

Dimensiuni: Dg = 38 cm; Db = 22,5 cm; l = 4,2 cm.

Descoperită în C₁ pe N_{III}; MDDT, nr. inv. 4554.

7. Farfurie (Pl. 11/2); argilă cafenie-brună, fină, vopsea brună în interior și exterior. Urme de ardere secundară. Profil complet, nerestaurată.

Dimensiuni: Dg = 38 cm; Db = 22 cm; l = 4,5 cm.

Descoperită în C₁ pe N_{IV}; MDDT, nr. inv. 4553.

8. Platon (?) (Pl. 10/2) — argilă cafenie, foarte fină, vopsea brună la interior. S-a păstrat doar baza decorată în interior cu meandre. Urme de ardere secundară. Dimensiuni: lungime = 12,5 cm; lățime = 7,5 cm; grosime = 0,6 cm.

Descoperit în C₁ pe N_{III}; MDDT, nr. inv. 4552.

9. Opaț (Pl. 8/4) — argilă bej-gălbui, fină, poroasă, lipsă o jumătate din corp. Toartă lamelară, canelată. Pe bordură hobițe iar pe disce o cruce în relief.

Descoperit pe N_I în caseta chiupului; MDDT, nr. inv. 4551.

10. Monetă bronz (Pl. 8/1a-1b). Valens (a. 366-375) descoperită în C₁ pe N_V; MDDT, nr. inv. 40.090.

11. Monetă de bronz (Pl. 8/2a-2b). Arcadius (a. 395-408.) descoperită în C₁ în groapa de pe N_{IV}; MDDT, nr. inv. 40.091.

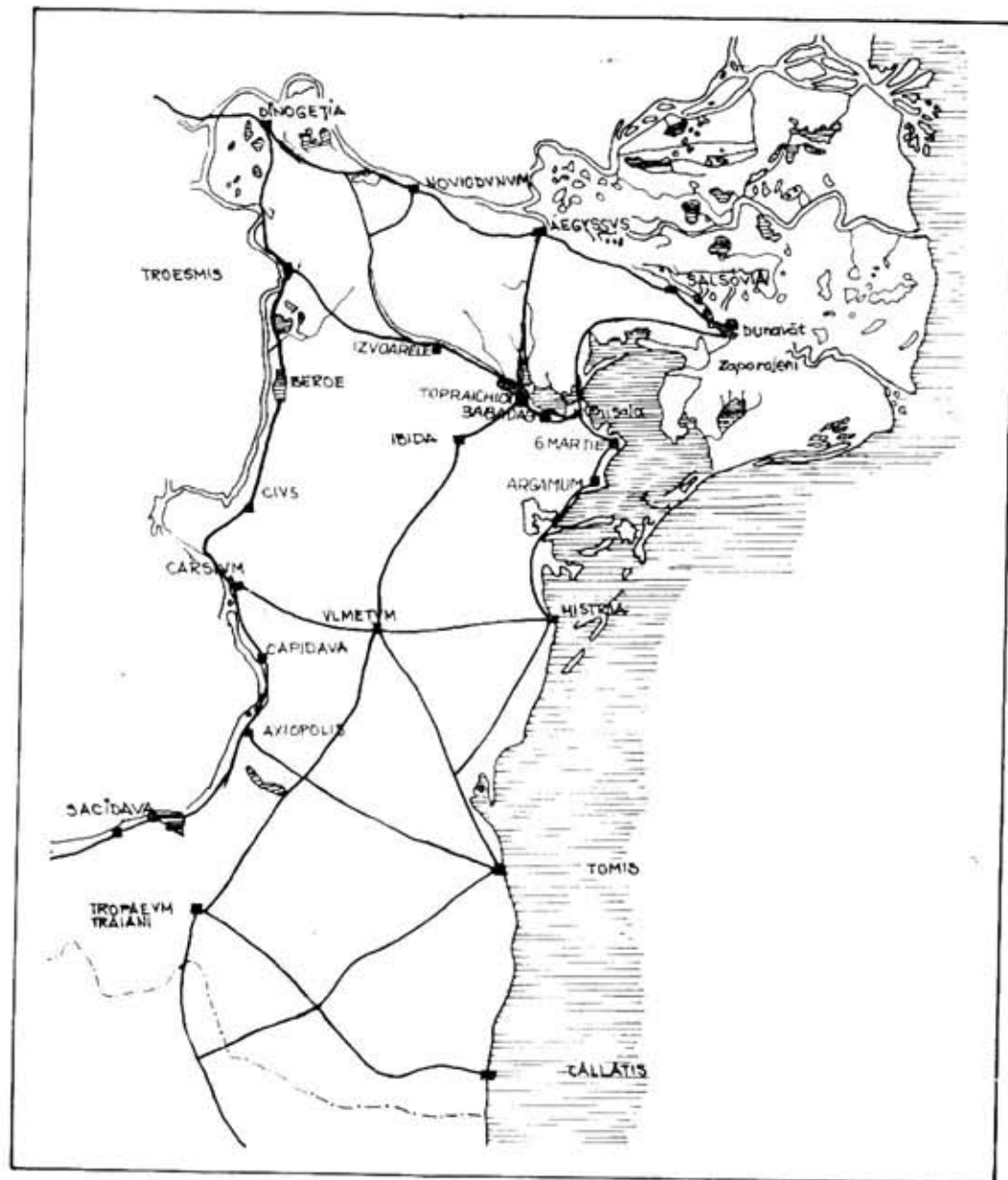
12. Monetă bronz-Arcadius (?) (a. 400-402), passim. MDDT, nr. inv. 40092.

13. Monetă bronz²⁰ — Arcadius (?) passim. MDDT, nr. inv. 40.093.

NOTE

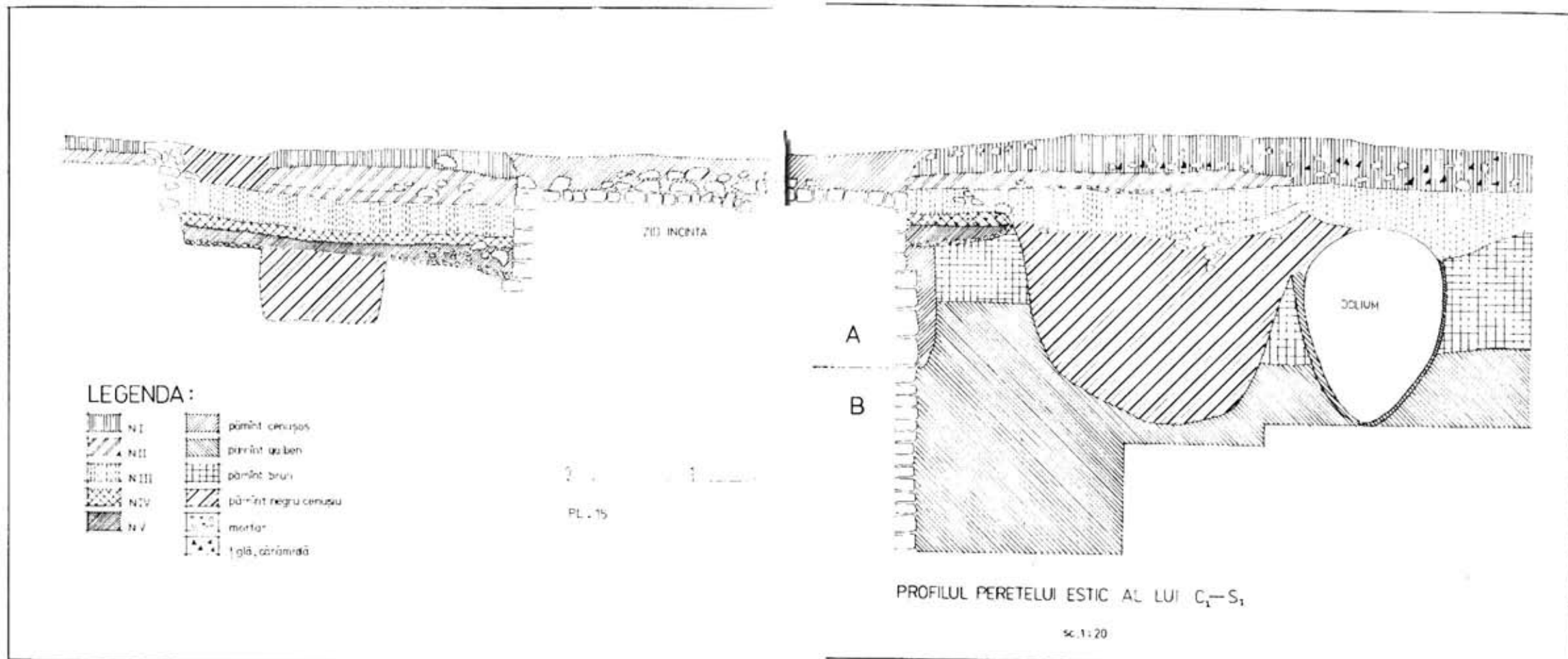
1. Desenele obiectelor descoperite au fost executate de arh. Cornea Ion cărui îi mulțumim și pe această cale.
2. J. W. Hayes, *Late Roman Pottery*, London, 1972, p. 329, unde autorul cu toate că nu dă nici un profil, face o descriere destul de exactă a formei „with tapering rim, forming a carination or a slight lip on exterior at junction with wall”.
3. *Ibidem*, p. 325-327, fig. 65/4.
4. C. Ionomu, *Opațe greco-romane*, Constanța, 1967, p. 25-26, fig. 49, 159, tip XXVIII.
5. C. Scorpan, *Contribution à la connaissance de certains types céramiques romano-byzantins (IVe-VIIe siècles) dans l'espace istro-pontique*, în *Dacia*, N.S., XXI, 1977, tip VII, p. 274.
6. *Op. cit.*, p. 327-329, fig. 66/1.
7. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 272, fig. 5/3, tip III, sec. V p.
8. H. S. Robinson, *The Athenian Agora*, V, Princeton-New Jersey, 1959, Pl. 29, 58, M_{27a}.

9. C. Scorpan, *op. cit.*, p. 283, fig. 23, tip XVII.
10. Monetele din săpătură au fost identificate de colegul Ernest Oberländer Tirnoveanu, cărui îi mulțumim și pe această cale.
11. *Op. cit.*, fig. 66/2.
12. *Ibidem*, p. 337, fig. 68/14, forma 3 E.
13. C. Ionomu, *op. cit.*, p. 25, tip XXVII; I. Barnea, *Die Isonia Dobrugei*, București, 1968, vol. II, p. 491, fig. 50/1.
14. Identificarea a fost făcută de prof. dr. S. Haimovici de la Facultatea de biologie a Universității M. I. Cuza din Iași cărui îi mulțumim și pe această cale.
15. I. Barnea, *op. cit.*, p. 395-396.
16. *Ibidem*.
17. V. Velkov, *Ein Beitrag zum Aufenthalt des Kaisers Theodosius I. in der Provinz Skythien im Jahre 386 im Lichte neuer Erkenntnisse*, în *Eunomia*, V, 2, Praga, 1964, p. 57, *apud*, I. Barnea, *op. cit.*, p. 396, nota, 129.
18. I. Barnea, *op. cit.*, p. 294-395.
19. Al. S. Ștefan, *Cetățile romane de la Eisala, studiu arheologic*, în *BMA*, 1978, 2, p. 15, fig. 12.

14

PL. 13) — HARTA PRINCIPALELOR DRUMURI ANTICE DIN DOBROGEA
 PL. 13) — CARTE DES PRINCIPALES ROUTES ANTIQUES DE LA DOBROUDJA
 TAF. 13) — KARTE DER WICHTIGSTEN ANTIKEN STRASSEN AUS DER DOBRUDSCHIA

PL. 14) PROFILUL PERETELUI ESTIC DE LA S₁-C₁

PL. 15) TOPRAICHIHOI PROFIL EST DE S - C

TAF. 14) PROFIL DER OSTWAND VON S₁-C₁

20. *Citadelă Ulmiu I*, AARMSI, Seria II, T. XXXIV, București, 1912, hors texte.
21. *Zu den Moieastwägen der Römischen Provinzen Thracia und Moesia Inferior*, in *Studia Balcanica*, 10, Recherches de géographie historique, Sofia, 1975, p. 43.
22. *T.I.R. L. 35 Bucurest. Romanu-Durostorum-Tomis*, București, 1969, s.v. Filimon Sirbu.
23. E. Oberländer Târnoveanu, *Cronica descoperirilor arheologice*, in prezentul volum, nr. inv. 10424.
24. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 584, nota 3.
25. În zona barajului de pe Tuița apar și construcții datate cu monete de la Valens, cf. V. H. Baumann - *Considerații istorice în lumina săpăturilor arheologice de la Horia (jud. Tulcea)*, 1971, in Pence, IV, 1975, pg. 66. Este foarte probabil ca aceste

vestigii să aparțină așezării extramuros a fortificației de aici.

26. I. Barnea, *op. cit.*, p. 454.
27. Al. Suceveanu, -C. Scorpan, *Stratigrafia Histriei romane lizivă în lumina săpăturilor din 1969 și 1970 în sectorul central*, in *Pontica*, IV, 1971, p. 155-172; C. Scorpan, *Saravani și unele probleme stratigrafice-cronologice ale limesului (sec. V) în arheologia dobrogeană*, in *Pontica*, V, 1972, p. 301-328.
28. *op. cit.*, p. 323-370.
29. C. Scorpan, *Dacia*, N.S., XXI, 1977, p. 275.
30. Monetele au fost găsite de colegul Mustățâ Nicolae pe un nivel puternic incendiat descoperit de buldozer în centrul lui C₁ unde N_I și N_{II} sînt rase astfel că monetele ar putea proveni de pe N_{III} sau N_{IV}: mulțumim colegului și pe aceasta cale.

TOPRAICHIHOI 1978 RAPPORT PRÉLIMINAIRE
(Résumé)

L'auteur publie une fortification romaine de basse-époque localisée par une fouille de sauvegarde entreprise durant l'automne de 1978. Elle est située à 250 m. vers l'ouest par rapport à la route nationale 22, Tulcea-Constanța, à la hauteur du kilomètre 30. Ses dimensions sont de 14-38 m., avec des murs épais de 3,40 m. et les assises de 2,30 m.

La citadelle comporte 5 horizons, les deux premiers étant datés grâce à une monnaie de Valens et, respectivement, d'Arcadius. Tous ces horizons offrent les traces d'une destruction violente surtout les horizons 2 et 3. Le dernier horizon a livré une grande quantité

de vestiges céramiques: amphores, vaisselle de ménage et de table, datées de la fin du IVe siècle et du commencement du Ve.

À en juger d'après ses dimensions, l'auteur estime que cette fortification était un burgus habité par des agriculteurs militarisés *limitanei*. Un témoignage en ce sens serait le grand nombre des *dolia* trouvés dans les environs. Au point de vue chronologique, la fortification, s'encadrerait dans l'intervalle des IVe-VIe siècles, l'auteur avançant comme hypothèse pour sa période de construction le règne de Valens, comme semble l'indiquer la monnaie trouvée dans le premier horizon. Quant au dernier

horizon, sa datation est difficile, car il est fort probable que les travaux modernes de nivellement l'aient rasé.

A retenir le rôle stratégique de cette fortification qui faisait partie de la série des forteresses dressés à partir de la baie de Halmyris, donc près d'Argamum, jusqu'au lieu-dit Topraichioi, rejoignant la route de terre qui suivait la vallée de la Taita jusqu'à Troesmis. C'est fort probablement par là que passait

aussi la route principale venant d'Ibida, dans le sud, et se dirigeant vers le nord, pour toucher Noviodunum et Aegyssus.

Pour conclure, l'auteur se propose de poursuivre les fouilles archéologiques sur ce site, afin de mieux dater les différents ravages subis par la fortification, tout en complétant également le plan de celle-ci et en délimitant l'emplacement des *limitanei* dans la zone *extra muros*.

TOPRAICHIOI 1978 VORLÄUFIGER AUSGRABUNGSBERICHT
(Zusammenfassung)

Verfasser bringt eine spätromische Befestigungsanlage, die im Jahre 1978 durch eine Rettungsgrabung entdeckt worden ist. Die Anlage befindet sich 250 m westlich der Nationalstrasse 22 Tulcea-Constanța, gegenüber dem Kilometerstein 30.

Die Dimensionen der Befestigungsanlage sind 11 × 38 m, wobei die Mauerdicke 3,40 m und das Fundament 2,30 m beträgt.

Im Innern der Befestigungsanlage wurden 5 Besiedlungsschichten entdeckt; die ersten zwei werden mit Valens beziehungsweise Arcadius-münzen datiert. Alle Schichten zeigen heftige Brandspuren, vor allem die Schichten 2 und 3.

Eine grosse Keramikmenge wurde vor allem in der 3. Schicht aufgefunden: Amphoren, Tisch- und Küchenkeramik, die man am Ende des IV und Anfang des V Jahrhundert datieren kann.

Die beschränkten Dimensionen der Befestigungsanlage, lassen auf einen, von militarisierten Ackerbauer-limitanei- bewohnten, burgus schliessen; die zahlreich aufgefundenen Dolia, könnten ein Hinweis dafür liefern.

Die Befestigungsanlage lässt zwischen dem IV und VI. Jahrhundert einreihen, wobei das Baumoment, hypotetisch, in der Zeit Valens, wie die, in der ersten Schicht aufgefundenen Valens-münze zu zeigen scheint datiert. Die letzte Schicht ist schwerer zu datieren, da es sehr möglich ist, das diese Schicht von modernen Erdarbeiten niveliert wurde.

Es wird die besondere strategische Rolle der Befestigungsanlage unterstrichen als ein Glied der Festungen - Kette, die sich auf dem Ufer der Halmyris-bucht, von Argamum bis Topraichioi, erstreckte; der Weg lief dann weiter im Tal des Taita-Flusses, bis nach Troesmis. Es ist möglich das hier auch der zentrale Strasse, welche Ibida mit Noviodunum und Aegyssus verband, lief.

Abschliessend hofft der Verfasser das die Fortsetzung der Ausgrabungen zur besseren Datierung der Zerstörungsschichten führen wird; gleichzeitig könnten dadurch wichtige Hinweise, für die Ergänzung des Planes und für die Delimitierung der Limitaneisiedlung in der extra muros-Zone erhalten werden.

DOUĂ LOCUINȚE FEUDALE TIMPURI DE LA AEGYSSUS

IOAN VASILIU

0.0. Cercetările arheologice asupra perioadei feudal-timpurii întreprinse în nordul Dobrogei, primate în ansamblu, au un caracter izolat, chiar dacă, fiecare în parte, au fost valorificate științific. Pentru reconstituirea arheologică și istorică a acestei perioade, se impune organizarea unor cercetări sistematice care să cuprindă întreaga ei problematică.

Din acest punct de vedere sperăm ca cercetările ce se întreprind pe teritoriul cetății Aegyssus¹ să aducă noi dovezi privind procesul istoric, politic și economic ce s-a desfășurat în spațiul nord-dunărean.

0.1. Caracteristicile geomorfologice ale așezării îngăduie explicarea unor fenomene ca: folosirea pentru așezarea locuințelor a teraselor tăiate în stâncă, fiind ferite în acest fel de inundații și de vânturile puternice ce suflă iarna dinspre nord-est; condițiile prielnice pentru practicarea agriculturii, creșterii vitelor și pescuitului; proveniența materiilor prime pentru practicarea meșteșugurilor.

0.2. Faptul că locuirea feudal-timpurie suprapune pe cea romano-bizantină, dovedește nu numai continuitatea culturală și cronologică, ci și stabilitatea așezărilor în regiunea nord-dunăreană.

1.0. În cadrul campaniei din 1978 au fost dezvelite două locuințe² de formă patrulateră. Amenajarea locuințelor nu a necesitat prea mult adâncirea suprafeței destinată încăperilor, podeaua găsindu-se, față de nivelul de călcare feudal timpuriu, la adâncimi nu prea mari.

1.1. Locuința nr. 1, aflată pe terasa II³, la mică adâncime de suprafața actuală a solului (0,25 m), are formă patrulateră, cu laturile de 3,20 m și respectiv 2,60 m; adâncimea podelei față de nivelul feudal-timpuriu de călcare fiind de 0,40 m. Cantitatea mare de cenușă și fragmentele de lemn ars descoperite, dovedesc că, la construirea ei s-a utilizat material lemnos, indicând totodată și cauza încetării funcționării: incendiul. Neîntind depistate gropile de fixare a parilor, luând în considerație și caracteristicile geomorfologice ale terenului, emitem ipoteza că pereții erau fixați pe tâlpici de lemn aplicate pe marginile spațiului de locuit.

1.2. Inventarul este format în exclusivitate din ceramică. Vasele lucrate la roată aparțin atât populației locale cât și categoriilor aduse din import.